AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search
http://ageconsearch.umn.edu
aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

Стручни рад

ЕКОНОМИКА ПОЉОПРИВРЕДЕ
Број 3/2007.
УДК: 338.48-55(497.11)

ОДРЖИВИ ТУРИСТИЧКИ РАЗВОЈ РУРАЛНИХ ПОДРУЧЈА СРБИЈЕ[2]

П. Вуковић, Наташа Цецић, Д. Цвијановић[1]

Апстракт: Концепт масовног туризма је крајем двадесетог века доживео свој велики просперитет. Опште тенденције су да се нови правци даљег туристичког развоја траже у туризму посебних потреба.

Проблеми загађења животне средине, све веће отуђености људи од природног амбијента, стандардизације и униформности коју пружа савремени начин живота утицали су да у последње време велики број људи исказује интересовање за повратак природи и здравом начину живота.

Богатство различитих руралних средина које има Србија је основ на коме се може базирати и планирати њен будући туристички развој. Велики број различитих природно-географских целина и њихов очуван екосистем, затим мултиетничност, стари занати, итд. су основ за формирање богате ванпансионске понуде ових подручја. Управо туризам и његов мултипликован ефекат ће се позитивно одразити на укупан привреди живот ових подручја. Важну улогу у томе мора да има концепт одрживог развоја, који је основ и услов сваког даљег планирања и сваке будуће активности.

Циљ рада је да укаже на правце и могућности даљег одрживог туристичког развоја руралних подручја Србије базираног на одрживом туристизму, имајући у виду, пре свега, њене веома очуване и веома респектабилне ресурсе.

Кључне речи: туризам, одрживи развој, рурално подручје, еко-туризам.

---

[2] Рад представља део истраживања на пројекту „*Мултифункционална пољопривреда и рурални развој у функцији прикључења Републике Србије у Европску унију – 1470000*“, Министарства за науку и заштиту животне средине Републике Србије

[1] Предраг Вуковић, дипл. ек. спец., е-маил: predrag_v@mail.iep.bg.ac.yu , мр Наташа Цецић е-маил: natasa_c@mail.iep.bg.ac.yu , др Драго Цвијановић, научни саветник, директор Института за економику пољопривреде, Београд, Волгина 15. 11000 Боеград, Србија, e-mail: office@mail.iep.bg.ac.yu , drago_c@mail.iep.bg.ac.yu

Увод

Као и у свакој индустрији ако прихватимо све чешће коришћене термине *tourist industry, leasure industry* и у туризму се у почетним фазама развоја није водило рачуна о обиму и начинима експлоатације природних ресурса, ишло се на концепт тзв. масовног туризма. Заштита природне средине је законски вршена селективно, парцијално и најчешће ургентно, када је за то можда већ било касно, за дато подручје или регион.

Имајући у виду да је туризам инкорпориран у све сфере привредног и друштвеног живота, односно имајући у виду његову мултидисциплинарност, јавља се потреба да се сагледа и његов утицај са аспекта окружења. Данас се често у литератури говори о туризму као „*ждерачу простора*".

Циљ изучавања одрживог развоја је да се пажња посвећује утицају привредног и укупног друштвеног раста на еколошке процесе и сам квалитет животне средине.

Под одрживим туризмом подразумевамо начин да се изађе у сусрет потребама садашњих генерација, како туриста, тако и резидената (домаћина) без препотентног тумачења способности будућих генерација да задовоље соје потребе.

Претопоставке развоја одрживог туризма у Србији

Убрзани научно техничко - технолошки прогрес који је био иманентан свим индустриским револуцијама, довео је до енормног коришћења свих природних ресурса. Расположивост ресурса, као и генерално свих фактора производње, имајући у виду такав модел убрзаног развоја, су се временом рапидно умањивали, нарочито када се има у виду читаво човечанство.

То је условило да се почетком седамдесетих година прошлог века правци даљег постизања привредног раста и развоја, њиховог очувања, траже у другим сферама, а нарочито у сфери информатике.

Сам модел убрзаног индустриског развоја исцрпео је основне генеричке снаге и факторе, и довео до озбиљног нарушавања природног амбијента, једном речју еколошког загађења. Појам одрживог развоја се појавио почетком осамдесетих година двадесетог века и имао је у виду успостављање позитивних односа између људских потреба за бољим квалитетом живота, привредним развојем и нарушеном животном средином.

Тих година усвојен је и документ „*World Conservation Strategy*" од стране „*Међународне уније за заштиту природе*", који је формулисао концепт *одрживог развоја*. Временом се у документима који су усвајани

годинама које су следиле, и све већег интересовања због честих еколошких проблема (инцидената), првобитна дефиниција одрживог развоја допуњавала и проширивала. Тако да данас постоји читав низ усвојених докумената на различитим конференцијама и скуповима који са баве питањем одрживог развоја.

Када је реч конкретно о *одрживом туристичком развоју*, он би морао да препознаје права и потребе домаћина, уважава њихове ресурсе (природне и друштвене, антропогене), животни стил, културу као и право да исти утичу на судбину локалних ресурса, туристичких али и свих осталих.

У Србији је тренутно 6,59 % тзв. заштићена територија, а до 2010. године је планирано да се заштити још 3,41 % територије[3]. Србија у целини гледано као туристичка дестинација има у већој мери очуван природни амбијент. О томе сведочи пет националних паркова који својим, природним и антропогеним вредностима представљају посебне драгуље. То су: Фрушка гора, Ђердап, Копаоник, Тара и Шар-планина.

У Србији је бројним актима рагулисан однос према заштити животне средине. Свакако у првом реду међу нај значајније спада Закон о заштити животне средине[4], али и бројна подзаконска акта као што су на пример, *Уредба о заштити природних реткости*[5], или *Уредба о стављању под контролу коришћења промета дивље флоре и фауне*[6] као и бројна друга подзаконска акта која директно регулишу однос према животној средини.

Са аспекта туризма и његове улоге у очувању и заштити животне средине у првом реду као најважнији правни акт, истиче се *Закон о туризму*[7]**,** а потом и бројна подзаконска акта која прате овај важан документ.

Детаљан преглед заштићене природне баштине у Србији дат је у табели.

[3] Подаци Завода за заштиту природе Србије.
[4] Службени гласник РС“ бр.135 /2004
[5] Службени гласник РС“ бр. 50/93
[6] Службени гласник РС“ бр 31/2005 и 45/2005
[7] Службени гласник Републике Србије 45/2005

Табела 1. Заштићена природна баштина у Републици Србији
Table 1. - Protected natural resources in Serbia

	Република Србија	Централна Србија	АП Војводина	АП Косово и Метохија
Укупно	1 106			
Национални паркови-укупно	5	3	1	1
Паркови природе-укупно	14	4	9	1
Предели-укупно	17	14	2	1
Предео изузетних одлика	11	8	2	1
Резервати-укупно	73	45	21	7
Специјални резерват природе	15	4	11	-
Општи резерват природе	1	1	-	-
Споменици природе-укупно	312	192	85	35
Споменик природе ботаничког карактера	257	152	83	22
Споменик природе геолошког и хидролошког карактера	55	40	2	13
Подручја од културног и историјског значаја-укупно	43	32	6	5
Укупно заштићених пририрodних добара	464			
Природне реткости биљне врсте - укупно	215			
Природне реткости животињске врсте-укупно	427			

Извор: Serbian Institute for Nature Protection – www.natureprotection.org.yu

Еко-туризм, компонента одрживог туриситчког развоја Србије

Србија је због познтих догађања из деведесетих година (распад СФРЈ, ратови, санкције, дубока економска криза, итд.) била практично одсутна са туристичког тржишта. Током овог периода на туристичком тржишту су се десиле бројне промене које су ставиле као приоритетан циљ њену реинтеграцију у оквире савремених туристичких токова.

Карактеристика модерног туристичког преструктуирања је уградња ефикасне еколошке компоненте у укупан туристички производ и његову промоцију, третирајући је као веома значајну карику за остварење конкурентске позиције и услов за привлачење нове туристичке тражње. Тим више уградња еколошке компоненте јесте приоритетан задатак за процес реинтеграције Србије у савремене туристичке токове и јачање њене конкурентности.

Тренутно се на светском туристичком тржишту нуди више од 150 националних туристичких производа[7]. Податак, по себи, говори о снази конкурентске борбе. Закључак је, свакако, да систем квалитета (Total Quality Management), а пре свега еколошки квалитет, јесте кључни фактор на коме Србија мора да инсистира како би достигла, а потм и очувала своју конкурентност и успешно се позиционирала на тржишту.

Имајући у виду управо еколошки квалитет, а пре свега очуваност природног амбијента у Србији, могуће је обезбедити бољу: тржишну позицију, снажну конкурентност, дугорочну развојну одрживост и у крајњој истанци већу профитабилност. Са друге стране, полазећи од самих потреба туриста (имајући у виду маркетинг концепт као базичну пословну функцију свих привредних субјеката) мора доћи до усаглашавања жеље за подмирењем туристичких потреба и очувања животне средине.

Примена свих начела одрживог туризма у примарни фокус ставља питања:

- разумевања вредности и снаге утицаја великог броја фактора на животно окружење
- чување, заштиту, и унапређење квалитета постојећих природних, културно-историјских и других ресурса.
- потенцирање планског регионалног аспекта развоја
- успостављање ригорозних стандарда за изградњу туристичке инфраструктуре.

[7] Према подацима светске туристичке организације – www.tourism-org.com

- добар баланс економских, социјалних, енвајорменталних и других циљева.

Успешна имплементација еколошких компоненти (заштита околине и туриста, давање предности оноим производима који су организвовани у склдау са еколошким стандардима) у будућем спровођењу маркетинг активности у туризму Србије јесте императив.

Стратегијски гледано, развој туризма треба да истиче еколшке, здравствене, рекреативне вредности и специфичности рецептивног простора Србије. У свему томе тржиште ЕУ имаће доминантну позицију у оквиру развојних параметара.

Структурна разноликост, еколошка утемељеност, отвореност, прилагодљивост, динамичност, просторност, комплементарност и интегралност су захтеви као би се извршило квалитативно маркирање туристичког производа Србије. На овај начин би се дугорочно обезбедила функционалност у погледу задовољења потреба различитих сегмената туристичке тражње и јачање конкуренте тражње на свим тржиштима уз перманентно иновирање.

Богатство ванпансионске понуде шанса руралних подручја

Оно што је окарактерисало последњу деценију двадесетог века је, између осталог, чињеница да је све више на значају добио тзв. *туризам посебних интересовања.* Разлог за ово треба тражити у чињеници да савремени туриста тежи да побегне од униформности које нуде стандардизоване посете одређеним дестинацијама. Захтеви туристичке тражње су усмерени на то да се све више тежи да поред уобичајене пансионске понуде, програми боравка на одређеној дестинацији буду оплемењени новим дистинктивним ванпасионским садржајима. Управо на тим дистинкцијама туристичке понуде се и у новије време развија конкурентска борба међу бројним дестинацијама.

Реч је о оним дестинацијама који имају карактер директне конкуренције обзиром на тежњу да се у већем броју привуку туристи истог сегмента туристичке тражње. Гледано у прошлост ове дестинаје су имале карактер супститута обзиром на садржаје које су тада нудиле. Овим је јасно стављено до знања менаџерима одређених дестинација, да програм боравка представља окосницу успешног позиционирања на савременом туристичком тржишту и суштину савремене туристичке понуде.

Еко туризам је новији појам који делимично личи на маркетиншку акцију, а делимично има упориште у понашању туриста који себе сматрају тзв. еко-туристима. Наиме, реч је облику туризма у коме учествују еколошко

свесни појединци и/или групе, који својим деловањем на околну покушавају смањити негативне ефекте које ствара тзв. масовни туризам. На овом таласу развио се читав покрет. „*хуманог туризма*“, „*одговорног туризма*“, једном речју *алтернативног туризма*. Данас се сви ови називи сумарно обухватају под називом „**одрживи туризам“.**

Карактеристика еко-туризама је да многи региони желе да искористите своју индустријску неразвијеност како би на своје подручје привукле оне туристе који воле нетакнута подручја. Ваља нагласити да је за долазак сегмента такве туристичке тражње неопходна *„каква-таква*“ инфраструктура, коју многи региони, ваља и то нагласити, још увек немају.

Важно је напоменути да регионални развој након другог светског рата у Југославији био такав да је углавном Република Србија служила као сировинска база за друге њене републике, односно другачије речено, процес индустрализације није у толикој мери био заступљен у Србији. Овакве негативне привредне карактеристике су утицале да се сачува природни фактор, што је створило повољне услове да се данас слободно може говорити о добрим условима за развој еко-туризма.

Више од 80% територије Републике Србије су тзв. рурална подручја, а на овим подручјима према пропису из 2002 године живи 43,6% њеног укупног броја становника. Имајући у виду величину територије и број становника који живе на овим подручјима, тим више и равој еко-туризма би их упослио, а имајући у виду и чињеницу да туризам има мултипликован ефекат на укупан привредни живот, позитивни резултати би се веома брзо уочили.

Сеоски или рурални туризам у функцији еко-туризма

Захваљујући природним, еколишким и амбијенталним карактеристикама, различите руралне средине су веома занимљив и перспективан простор за развој овог специфичног туристичког вида. Адекватно изграђене куће за одмор у природи коју одликује мир и тишина, су праве *оазе* за људе из високо урбанизовних, индустриских центара.

У прошлости развоју овог вида туризма је давана само декларативна подршка, али се од скора кренуло са оживљавањем неких идеја. Тако је, на пример у току 2004. године дошло у циљу промовисања Србије као „транзитне дестинације“ на путу ка „Олимпијској Атини“, до изградње два типска салаша са свим карактеристикама везаним за живот и обичаје на подручју Војводине (салаши 84 и 137). Салаши су уврштени у туристичку мапу Србије. Бројна села широм Србије су основ за даље планирање,

нарочито имајући у виду трендове на западу тзв. „*повратак коренима*“, концепт „*здраве хране*“, стари обичаји и занати, све већа популарност типичних етно сдржаја – музика, фолклор, наивно сликарство итд. У том смислу као саставни део туристичке понуде све чешће се промовише локално, регионално и национално. Посматрано са тог аспекта, јача и улога сеоских домаћинстава, а Србија, има велике потенцијале за развој истих.

Ово је и у складу са чињеницом да је крајем прошле деценије као акт политичког опредељења промовисан модел руралног развоја (CAP) који претпоставља мултифункционалну природу европске пољопривреде и њену развојну улогу у привреди и друштву у целини. Пољопривреда као примарна привредна грана има далекосежне интересе за комплементарну сарадњу са свим секторима привреде. Дакле и са туризмом.

Концепт одрживог развоја заснованог на природним ресурсима, демографској структури која је, ваља истаћи, на подручју Србије нарушена депопулацијом, богатству њене мултиетничности и дефинисаном тржишту његовим циљним групама, су основ и гаранција успеха у овом виду туризма.

Перспективе у којима се може дати пуни допринос са аспекта обогаћења туристичке **ван пансионске понуде** би могли да буду:

1. Упознавање туриста са **традицијом и обичајима** народа и народности, нарочито на подручјима где је мултиетничност заступљена и чини богатство локалних заједница, што пружа ширину за креативност у прављењу различитих активности и програма боравка;

2. **Гастрономија,** односно производња локалних специјалитета као и припремање „здраве хране“ или органска производња хране, што је официјелни назив. Концепт је врло популаран у високо урбанизованим змљама последњих година и може бити садржај угоститељских, али и других манифестација са кулинарским садржајима;

3. Упознавање са **фолклором и играма** свих народа и народности. У складу са предходним као логичан корак је и организација бројних манифестација које би могле да испуњавају културни програм током читаве године различитих руралних средина;

4. Упознавање са **старим занатима и алатима**. Једна од карактеристика савременог туристичког тржишта је да су уникатни производи високо цењени и да данашњи туриста тежи да побегне од униформности које му нуди глобализација. Кроз дугу историју развоја људског друштва многи занати и алати који су играли важну улогу у сеоским домаћинствима, су нажалост већ одавно заборављени и напуштени. Управо они су предмет посебних интересовања туриста из високо урбанизованих

индустријских земаља (центара) и значајно могу обогатити туристичку понуду. Једино удруженим напорима овакви занати могу и да опстану. Различите организације које послују или би требало да послују у сеоским срединама имају задатак да охрабре локално становништво, да их организују, помогну у прибављању сировина као и пласману производа и остваривању по том основу додатних прихода у својим породицама;

5. **Народна радиност** - Богатство мултиетничности ствара и богатство и разноликост народних радиности које могу деловати доста егзотично туристима. Скоро сваки рурални крај се може похвалити неким својим типичним производом који настаје као дело вредних руку мештана тога краја. Народна радиност је привилегија житеља различитих руралних средина, који у такве производе улажу своје време, умешност и смисао за лепо. Производи народне радиности могу постати основ за развијање посебне привредне гране у руралним подручјима.

6. **Културне и спортске приредбе**, такође обогаћују и оплемењују формирање асортимана туристичке понуде. Наравно, исте морају бити организвоане у складу са начелима одрживог развоја

Закључак

Израда квалитетног програма боравка у природи и на селу не сме бити препуштена локалној сналажљивости, она мора бити озбиљан предмет анализе уколико се очекују развој и ефекти од овог вида туризма. Квалитет пружања услуга је, како то многа истраживања потврђују, један од пресудних фактора које туристи именују када дају оцену о боравку у некој туристичкој дестинацији. Управо у томе је шанса за пуну креативност које имају мештани ових средина.

Важну улогу у унапређењу неких од поменутих садржаја могао би да одигра приватни сектор односно мали бизнис. Прављење парцијалних туристичких програма заслужује подршку, нарочито фискалну али и подршку у пласману, јер би они могли да релативно брзо обогате ванпасионску туристичку понуду и допринесу напорима да се кроз њу ефикасно представе и тржишно валоризују антропогени и други ресурси. На овај начин би могле да се обезбеде основе за допунску запосленост у приватном сектору без значајних иницијалних улагања, што је општи друштвени интерес, а у ова подручја убрзано почну да се развијају.

Литература

1. Вуковић, П., Симоновић, З., Хамовић Владана (2005): *„Одрживи туризам у функцији развоја руралних подручја Војводине“,* Економика, бр. 5-6, Ниш.
2. Вуковић, П., Николић М. Марија (2004): „Сеоска женска популација као ослонац мултифункционалног развоја руралних подручја“, Тематски зборник–Мултифункционална пољопривреда и рурални развој, Институт за економику пољопривреде, Београд.
3. Бакић, О. (2003): „Маркетинг у туризму“, Економски факултет, Београд.
4. Унковић, С. Зечевић, Б. (2005): „Економика туризма“ Економски факултет, Београд
5. www.natureprotection.org.yu
6. www.tourism-org.com

Примљено: 01.08.2007. Одобрено: 26.09.2007.

UDC: 338.48-55(497.11)

SUSTAINABLE TOURIST DEVELOPMENT OF RURAL AREAS IN SERBIA

Predrag Vuković, BSc., Nataša Cecić, MSc, Drago Cvijanović, PDh.
Institute of Agricultural Economics, Belgrade

Abstract

The concept of eco-tourism had its peak towards the end of the twentieth century. General tendency is to search for new directions of tourism development in tourism that meets special needs.

Problems of polluted environment, ever growing alienation from nature, standardization and uniformity of the modern living, are all the reasons why recently more and more people are interested in return to nature and healthy way of life.

Great diversity in rural areas that Serbia has is the foundation upon which its future tourist development can be based. Vast number of various natural and geographical areas and the preserved eco-system in them, along with multiethnic communities, old trades, etc. can be offered as extra services in these areas. Tourism itself and its multiplied effect will have positive influence on the economy in these areas. The concept of sustainable development must play an important role in that process, and it should also be the pre-condition for all future plans and activities.

The aim of this paper is to show the directions and possibilities for future sustainable tourist development in rural areas in Serbia based on eco-tourism, keeping in mind, above all, its highly preserved and respectable resources.

Key words: tourism, sustainable development, rural areas, eco-tourism

Author's address:

Predrag Vuković
Instituta za ekonomiku poljoprivrede
Volgina 15., 11000 Beograd
Republika Srbija
e-mail: office@mail.iep.bg.ac.yu